

تحلیل روابط علی عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم با رویکرد دیماتل فازی، پژوهش موردی: شهر یزد

*فائزه اسدیان اردکانی^۱، شمس‌السادات زاهدی^۲

۱. استادیار، گروه مدیریت جهانگردی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.
۲. استاد، گروه مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۳

Analysis of Causal Relationships between Factors Affecting Ecotourism Development Using a Fuzzy DEMATEL Approach, Case Study: Yazd City

*Faezeh Asadian Ardakani¹, Shamsalsadat Zahedi²

1. Assistant Professor, Department of Tourism Management, Yazd University, Yazd, Iran.
2. Professor, Department of Public Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Received: 2020/10/01 Accepted: 2022/10/15

مقاله علمی

Abstract

The purpose of this study is investigating the cause and effect relationship between the factors affecting the development of ecotourism in Yazd city using descriptive-analytical method. The statistical population included experts in the tourism and ecotourism industry of Yazd city who were selected using purposive sampling. A researcher-made questionnaire was used to collect data. The reliability of the measurement tool was 0.7. The novelty of the research is to determine the causal relationships between the factors affecting the development of ecotourism using the DEMATEL approach in Yazd city. The results show that the factors influencing in development of ecotourism in Yazd city is including Appropriate planning and management, Education and training manpower in the field of ecotourism, The direct supervision of the government and institutions active in the field of ecotourism, existence of experts fluent in the living languages of the world along with tourist attractions, culturization tourism development and promotion of culture tourism to citizens (host society), Trying to improve security in the region and enact environmental laws to intensify charges and impose more restrictions.

Keywords

Ecotourism Development, Fuzzy Dematel, Yazd.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی ارتباط علت و معلولی میان عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد به روش توصیفی - تحلیلی اجرا گردید. جامعه آماری شامل خبرگان آشنا با صنعت گردشگری و اکوتوریسم شهر یزد بودند که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده گردید. پایایی ابزار سنجش ۰/۷ به‌دست آمد. نوآوری پژوهش تعیین روابط علی بین عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم با رویکرد دیماتل فازی در شهر یزد است. نتایج پژوهش نشان داد عوامل تأثیرگذار بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد شامل «مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب»، «تربیت و آموزش نیروی انسانی در زمینه اکوتوریسم»، «نظارت مستقیم دولت و نهادهای وابسته بر افراد فعال در حوزه اکوتوریسم»، «وجود کارشناسان مسلط به زبان‌های زنده دنیا در کنار جاذبه‌های توریستی»، «فرهنگ‌سازی توسعه گردشگری و ترویج فرهنگ توریست‌پذیری به شهروندان (جامعه میزبان)»، «تلاش در جهت افزایش امنیت در منطقه» و «وضع قوانین محیط زیستی به‌منظور تشدید اخذ جرایم و اعمال محدودیت‌های بیش‌تر» می‌باشد.

واژگان کلیدی

توسعه اکوتوریسم، رویکرد دیماتل فازی، یزد.

مقدمه

امروزه گردشگری در جهان معاصر، عرصه‌های بسیاری را در فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی به خود اختصاص داده است (ناجی دومیرانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۲). یکی از انواع گردشگری، گردشگری شهری است. جابجایی و سفر اشخاص به محیط‌های شهری غیر از محیط اقامت متعارف، به منظور جمع‌آوری اطلاعات، کسب تجربه و تأمین خواسته‌هایی که سفر به انگیزه آن‌ها انجام می‌پذیرد را گردشگری شهری می‌دانند (بهرامیان و شمس‌الدینی، ۱۳۹۷: ۱۳۳).

توسعه گردشگری شهری، افق‌های جدیدی را برای توسعه شهری و نیز محیط زیست پایدار فراهم آورده و یکی از ارکان اصلی مورد توجه برنامه‌ریزان است. به عبارتی شهرها و گردشگری دارای روابط مکملی هستند؛ زیرا تمام انواع گردشگری به نوعی به خدمات شهری نیازمند می‌باشند. بنابراین در هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری باید به توانمندی کانون‌های شهری در ارائه خدمات مستقیم و غیرمستقیم نیز توجه شود (نوری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳۹).

افراد بشر همواره از مشاهده طبیعت لذت می‌برند و سفر به نواحی بکر و دیدار از جذابیت‌های طبیعی برای ارضای نیازهای روحی و ارائه پاسخی به کنجکاوی‌های بشر موضوع جدیدی نیست. اما در دهه‌های اخیر به علت افزایش میزان خسارات و صدمات وارد آمده بر طبیعت، حساسیت به ابعاد اکولوژیکی سفر و ارتباط گردشگری با محیط زیست بیش‌تر مدنظر حامیان طبیعت و صاحب‌نظران توسعه پایدار قرار گرفته است (زاهدی، ۱۳۹۰: ۸۹). از آنجایی که این صنعت بیش از هر چیز نوعی مصرف محیط زیست تلقی می‌شود. بنابراین گردشگران نقش حائز اهمیتی در توسعه گردشگری پایدار و یا نابودی آن دارند (صیف و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۳۹). از بین تمام اشکال گردشگری، اکوتوریسم (طبیعت‌گردی) با ارزش‌ترین شکل توسعه گردشگری پایدار است، زیرا در ارتباط نزدیک با منابع طبیعی و خرده‌فرهنگ‌ها است (Yekani Motlagh et al, 2020: 1). اکوتوریسم سفری مسئولیت‌پذیر، بدون کم‌ترین آسیب‌پذیری محیطی بر منطقه می‌باشد. در واقع اکوتوریسم وسیله‌ای برای تحقق اهداف توسعه پایدار است (اکبرپور سراسکانرود و نوربخش، ۱۳۸۹: ۶۳).

در سال‌های کنونی، توسعه پایدار به‌عنوان روشی نو مطرح شده تا جوامع بتوانند بدان وسیله درباره سطح زندگی، عدالت اجتماعی و حفظ منابع بینادیشند (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۷۶). منافع اقتصادی توسعه اکوتوریسم نقش مستقیمی در حمایت افراد محلی از محیط زیست دارد. همچنین توسعه اکوتوریسم به بهبود استانداردهای زندگی، غنی‌سازی فرهنگ‌های مختلف و بهبود زیرساخت‌های منطقه کمک می‌کند (Yekani Motlagh et al, 2020: 1).

توسعه اکوتوریسم در کشور ایران که با اقتصاد تک‌بعدی و وابستگی به درآمدهای نفتی مواجه است، سبب رونق اقتصادی و دستیابی به توسعه پایدار خواهد شد. یزد گذشته از داشتن آثار باستانی و تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی، از لحاظ طبیعی و جغرافیایی نیز دارای توانمندی‌های بسیار است. رشد و توسعه این نوع گردشگری می‌تواند منبع درآمد خوبی برای شهر یزد باشد، بسیاری از مشکلات اقتصادی را حل کرده و در توسعه پایدار آن نقش مهمی را ایفاء کند (امیدوار، ۱۳۸۳: ۱۹). موقعیت جغرافیایی شهر یزد و نیز تنوع جاذبه‌های طبیعی آن موجب شده است که این شهر پتانسیل لازم را برای استفاده از فرصت‌های بالقوه و بالفعل جهت توسعه اکوتوریسم داشته باشد. جاذبه‌های گردشگری مهم‌ترین رکن برنامه‌ریزی گردشگری هستند. یزد به واسطه واقع شدن در مرز بین کوهستان و کویر، از تنوع زیستی و جاذبه گردشگری خاصی برخوردار است و به‌عنوان یکی از قطب‌های گردشگری کشور در نظر گرفته شده است. بنابراین مطالعه جاذبه‌های طبیعی گردشگری به‌منظور توسعه گردشگری در این شهر ضروری است. هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی و مدل‌سازی روابط علی- معلولی بین عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم شهر یزد با استفاده از تکنیک آزمایشگاه آزمون و ارزیابی تصمیم‌گیری فازی به‌منظور تعیین روابط سیستماتیک بین متغیرها است. بر همین اساس این سؤال اصلی پیش می‌آید که: روابط علی- معلولی بین عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم شهر یزد چگونه است؟ تعیین روابط علی بین عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم با رویکرد دیماتل‌فازی در شهر یزد نوآوری پژوهش محسوب می‌شود.

مبانی نظری

چارچوب نظری

رشد و توسعه شهرنشینی از مهم‌ترین علل توسعه و پیشرفت شهرهای کوچک و بزرگ در دهه‌های اخیر بوده است. شهرها زمینه مناسبی برای فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها فراهم می‌آورند. همچنین شهرها با ارائه امکانات و خدمات مطلوب، زمینه پیشرفت و توسعه گردشگری شهری را فراهم می‌کنند. شهرها در گذشته به‌عنوان نواحی مبداء صدور گردشگر و مکان‌های غیرشهری به‌عنوان مقصد گردشگران معرفی شدند. با توجه به این که در طول قرون متمادی شهرها کانون قدرت و تصمیم‌گیری بودند، در درون خود دستخوش حوادث و جاذبه‌های بسیار هستند که امروزه در کانون توجه گردشگران قرار گرفته است (نوری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳۹).

شهرها دارای جاذبه‌های گردشگری فراوان می‌باشند و همواره گردشگران زیادی را به سوی خود جذب می‌کنند. توسعه گردشگری شهری،

موجب ایجاد امکانات فرهنگی، مراکز تفریحی، ورزشی، افزایش روابط اجتماعی، مبادلات فرهنگی، ایجاد آگاهی در زمینه حرفه‌ها، تقویت هویت فرهنگی شهر، کاهش میزان مهاجرت، اصلاح بافت و ساختار سنی، ایجاد فعالیت‌های خدماتی، تنوع اقتصادی، جلوگیری از رکود اقتصادی شهر می‌شود. لذا توسعه گردشگری شهری پایدار و مدیریت خردمندانه آن نیازمند برنامه‌ریزی منطقی می‌باشد. علاوه بر این، کانون‌های شهری به‌عنوان نخستین مراکز در حوزه اقامت و پذیرایی از گردشگران و نیز کانون پخش آن‌ها به سوی مراکز حومه‌ای و طبیعی به شمار می‌روند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت ایجاد پیوند عملکردی متقابل در حوزه گردشگری شهری و زیرساخت‌های آن با اکوتوریسم، خود عامل افزایش تقاضای گردشگری محسوب شده و نیز باعث افزایش مدت ماندگاری و ثمرات توسعه فعالیت‌های گردشگری محسوب می‌شود که در صورت اتخاذ راهبردهای مناسب و فراهم نمودن زیرساخت‌های لازم به پایداری توسعه فعالیت‌های گردشگری و نیز پایداری شهر و محیط طبیعی منجر خواهد شد که خود گامی اساسی به سمت دستیابی به توسعه پایدار در تمام ابعاد به شمار می‌رود (احمدی و علی‌پور، ۱۳۹۵: ۹)

گردشگری شهری نیازمند مجموعه‌ای از نظریه‌ها، روش‌ها و فنون جهت درک نقش خاص شهرها در توسعه گردشگری و یا جایگاه گردشگری در چگونگی عملکرد شهرها است (نوری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۴۰). اثرات زیان‌بخش توسعه گردشگری در محیط زیست انسان، جغرافیدانان را بر آن داشت که در این زمینه به‌طور جدی به مطالعه و تحقیق بپردازند. بدین منظور در جهان، از اواسط قرن بیستم تاکنون، در عالم طبیعت‌گردی و زمین‌شناسی رویکردهایی به سوی گردشگری رخ داده است (مقصودی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶). در رویکردهای جدید به گردشگری شهری سعی بر آن است تا برای کاهش آثار منفی فعالیت‌های گردشگری در محیط‌های شهری و نیز توسعه هر چه بیش‌تر آن، ضمن توسعه زیرساخت‌های مختلف، پیوندهای عملکردی بین کانون‌های شهری و حوزه‌های طبیعی واقع در مجاورت شهرها به وجود آید تا از این رهگذر توسعه پایدار گردشگری شهری و اکوتوریسم محقق شود (نوری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۴۰).

اکوتوریسم یا گردشگری طبیعی ابزاری مناسب جهت دستیابی به گردشگری پایدار می‌باشد. مدیریت مناسب برای توسعه اکوتوریسم به‌منظور حفظ و نگهداری غنای زیستی و همچنین تعالی اقتصادی مردم محلی ضروری است. همچنین این نوع گردشگری را می‌توان به‌عنوان یک فرصت برای ترویج ارزش‌ها در مناطق حفاظت شده و تأمین مالی ذینفعان مرتبط تعریف کرد (اکبری، ۱۳۹۶: ۸۸). اکوتوریسم در برگیرنده تمام مسافرت‌هایی است که به‌منظور لذت از طبیعت انجام می‌گیرند و در آن‌ها حفاظت از محیط زیست و پایداری جاذبه‌های طبیعی، اهمیت بسیار دارد. همچنین افزایش درآمد و اشتغال یا به‌طور کلی، سطح رفاهی جامعه محلی نیز مدنظر است (ریاحی و قاسمی، ۱۳۹۴: ۳۲).

اکوتوریسم سفری طبیعت‌محور با رویکرد حفاظتی از محیط زیست در جهت لذت بردن از طبیعت، فعالیت‌های ورزشی، آشنایی با فرهنگ جامعه میزبان و کمک به این جامعه در جهت افزایش درآمد و فرصت‌های شغلی آن، بدون کم‌ترین آثار مخرب بر محیط طبیعی است (سجادیان و سجادیان، ۱۳۹۰: ۶۱). در تعریفی دیگر اکوتوریسم، مسافرت به نواحی طبیعی تقریباً دست نخورده با هدف یادگیری، تحسین و استفاده از مناظر طبیعی، حیات وحش و همچنین نموده‌های فرهنگی گذشته و حال مردم بومی بیان شده است. فنل^۱ گردشگری طبیعت‌گرا را همراه با آموزش و آگاهی درباره محیط زیست طبیعی می‌داند و معتقد است که باید به گونه‌ای مدیریت شود که از نظر اکولوژیکی پایدار باشد. در تعریفی دیگر اکوتوریسم، ترکیبی از آموزش، ماجرا و تفریح معرفی شده است (زاهدی، ۱۳۹۰: ۶۰). به‌طور کلی در تعریفی جامع می‌توان اکوتوریسم را به صورت زیر تعریف کرد:

اکوتوریسم یک واقعیت انکارناپذیر از زندگی مدرن به‌شمار می‌آید که می‌تواند آثار مثبت و منفی زیادی بر محیط زیست برجای بگذارد و بر تجربه عمیق در طبیعت و فرهنگ خاص و همچنین محیط طبیعی تمرکز دارد (جهانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۵؛ Tai, 2017: 124). اکوتوریسم به‌عنوان ابزاری برای توسعه اقتصادی و توسعه کسب و کارها به حفظ پایداری مقصدها از طریق حفاظت از محیط کمک می‌کند (Palmer; Chuamuangphan, 2018: 6). از نظر دونو و ندهم^۲ (۲۰۰۶) ۶ اصل کلیدی اکوتوریسم عبارتند از: ۱. طبیعت‌محوری، ۲. نگهداری/حفاظت، ۳. آموزش، ۴. پایداری، ۵. توزیع مزایا و ۶. اخلاقیات/مسئولیت‌پذیری/آگاهی (قلی‌پور و صیادی، ۱۳۹۸: ۴). براساس رویکرد نظری توسعه پایدار، اکوتوریسم می‌تواند به‌عنوان شکلی از گردشگری پایدار عمل کند (بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۵). به‌عبارتی آنچه در این نوع گردشگری اهمیت بسیار دارد، موضوع پایداری است (Honey: 2008: 552).

هتزر^۳ به‌منظور تحقق مفهوم توسعه پایدار و توصیف اکوتوریسم، چهار معیار را بیان کرده است:

۱. کمترین پیامد منفی بر محیط زیست.
۲. کمترین پیامد منفی بر فرهنگ و حداکثر مسئولیت‌پذیری در برابر فرهنگ جامعه میزبان.

۳. بالا بردن منافع اقتصادی برای جامعه میزبان.

۴. بالا بردن رضایت تفریح کنندگان برای جلب مشارکت آن‌ها (جهانیان و زندی، ۱۳۸۹: ۶۴).

سدلر^۴ در مدل اکوتوریسم پایدار، بر سه دسته هدف‌های اساسی تأکید می‌کند:

۱. هدف‌های اجتماعی: شامل تأمین مزایای اجتماعی، مشارکت در برنامه‌ریزی، آموزش و اشتغال
۲. هدف‌های اقتصادی: شامل تأمین مزایای اقتصادی برای جامعه محلی و پایایی اقتصادی صنعت
۳. هدف‌های زیست‌محیطی: شامل کمک به حفظ منابع طبیعی، اجتناب از تخریب منابع، مدیریت عرضه و پذیرش ارزش منابع است و محل تلاقی این سه هدف اکوتوریسم خوانده می‌شود (زاهدی، ۱۳۸۲: ۶).

کارکردهای اصلی اکوتوریسم شامل حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی، درآمدزایی، آموزش، مشارکت محلی و ظرفیت‌سازی است (قربان‌نیا خیبری و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۱۷). اکوتوریسم به‌طور بالقوه نتایج مرتبط با توسعه پایدار که دربرگیرنده مدیریت درست منابع است را شامل می‌شود؛ توسعه پایدار نیز منجر به دست‌یابی به گردشگری پایدار می‌شود (Tseng et al., 2019: 1320).

برخی از اهداف اکوتوریسم را می‌توان به صورت زیر عنوان کرد:

۱. رهنمون کردن گردشگران به مقاصد طبیعت؛ ۲. به حداقل رساندن تماس‌ها و آسیب‌ها به محیط زیست؛ ۳. دادن آگاهی‌های محیطی؛ ۴. تهیه منابع مالی برای حفاظت از محیط زیست؛ ۵. احترام گذاشتن به فرهنگ محلی؛ ۶. تقویت مشارکت‌های عمومی؛ ۷. التزام به مصرف کمتر منابع تجدیدناپذیر؛ ۸. مشارکت در تأمین رفاه جوامع محلی؛ ۹. مسئولیت در حفظ تنوع زیستی (کاسه‌گر محمدی، ۱۳۹۴: ۱۳).
- پیوندهای عمیقی بین انسان، محیط زیست و گردشگری در الگوی اکوتوریسم برقرار است که بسته به میزان دخالت انسان‌ها در محیط زیست و یا حفاظت آن‌ها، پیوستار اکوتوریسم در یک محدوده جغرافیایی شکل می‌گیرد (شکل ۱) (بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۸).

نظریه‌های مختلفی در حوزه جامعه‌شناسی محیط زیست مانند نظریه نوسازی بوم‌شناختی، پارادایم اکولوژیکی جدید دانلپ^۵ و وان لایر^۶، چرخه تولید^۷ اشنایبرگ^۸ و جامعه مخاطره‌آمیز بک وجود دارند که مسئولیت خود را کشف مؤثرترین سازوکار اصلاح محیط زیست در کنار رونق اقتصادی بشر از طبیعت می‌دانند و به دنبال دستیابی به شرایط اجتماعی ایمن‌تر و سازگارتر با محیط زیست هستند. نظریه بوم‌شناختی یکی از مشهورترین و پرکاربردترین نظریاتی است که درصدد آشتی دادن منافع انسان و حفظ طبیعت است. براساس این نظریه راه‌حل خطر اکولوژیکی، در توسعه فنی نهفته است و جهان باید در مسیر سرمایه‌داری سبز قرار گیرد. این نظریه مدعی است که در عصر حاضر می‌توان با تکیه بر ظرفیت‌های اجتماعی بومیان، امکان توسعه صنعت اکوتوریسم را با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی به پیش برد. هدف اصلی نوسازی بوم‌شناختی، تحلیل این موضوع است که چگونه بحران‌های زیست‌محیطی مدیریت شوند و در عین حال صنعت اکوتوریسم نیز توسعه یابد (محمدی و جعفرزاده گوگری، ۱۳۹۵: ۲).

پیشینه تحقیق

اکبرپور سراسکانرود و نوربخش (۱۳۸۹)، نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار شهری و روستایی جزیره قشم را مطالعه نمودند. براساس نتایج

4. Sadler

5. Dunlap

6. Van- Liere

7. Treadmill of Production

8. Schnaiberge

پژوهش آن‌ها عوامل ۱. توسعه تأسیسات زیربنایی، ۲. مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب، ۳. تربیت نیروی انسانی در زمینه اکوتوریسم، ۴. نظارت مستقیم دولت و نهادهای وابسته بر افراد فعال در حوزه اکوتوریسم، ۵. وجود کارشناسان مسلط به زبان‌های زنده دنیا در کنار جاذبه‌های توریستی، ۶. جلب مشارکت بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری، ۷. جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای توسعه فعالیت‌های گردشگری با عقد قرارداد و تسهیلات ویژه، ۸. بازاریابی و تبلیغات و ۹. لزوم حفاظت و حمایت از مناطقی که دارای تنوع زیستی یا زیستگاه‌ها یا رویشگاه‌ها، مهمترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری طبیعی هستند.

جوزی و همکاران (۱۳۹۰)، به مطالعه و ارزش‌گذاری اقتصادی محدوده دریاچه سد کارون ۳، به‌منظور ارائه راهبردهای توسعه اکوتوریسم به روش WOT و A پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که امکانات زیربنایی جهت توسعه گردشگری طبیعت در منطقه، تسهیلات حمل و نقل و جابجایی در منطقه، تبلیغات مناسب جهت معرفی جاذبه‌های گردشگری طبیعت در داخل و خارج کشور، تربیت راهنمایان متخصص گردشگری طبیعت در منطقه و توسعه مراکز تفریحی و ورزشی متناسب در منطقه را به‌عنوان عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم شناسایی کردند.

وارثی و همکاران (۱۳۹۰)، وضعیت گردشگری شهرستان نورآباد ممسنی را مورد تحلیل قرار دادند. نتایج تحقیق نشان داد که تأسیسات زیربنایی، توجه دولت به مناطق، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و وضعیت رفاهی و اقامتی عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم هستند. مهربان و همکاران (۱۳۹۱)، به تدوین استراتژی مدیریت اکوتوریسم حیات وحش دودانگه ساری با استفاده از روش SWOT انجام دادند. براساس نتایج مطالعه آن‌ها استفاده از نیروهای متخصص و باتجربه موجود، معرفی و تبلیغات مناسب جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی در منطقه از طریق رسانه‌های گروهی و پایگاه‌های اینترنتی، ارتقای سطح آگاهی عمومی مردم به‌منظور شناسایی و معرفی بهتر و بیش‌تر منطقه از طریق تبلیغات مناسب، افزایش تعداد راهنمایان محلی و بومی به‌منظور هدایت اکوتوریسم در منطقه از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی، ارائه خدمات بهداشتی و رفاهی از قبیل سرویس بهداشتی، سطل زباله و آلاچیق در نقاط مختلف گردشگرپذیر منطقه، تخصیص اعتبار و بودجه مناسب به‌منظور توسعه زیرساخت‌های مناسب، ارتقای سطح فرهنگ محیط زیستی در راستای توسعه گردشگری پایدار از طریق آموزش و تئور افکار عمومی، تخصیص بودجه کافی و فراهم کردن امکانات مالی مناسب جهت بهبود وضعیت امکانات رفاهی و بهداشتی و تأسیسات زیربنایی توسعه اکوتوریسم منطقه، عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم شناخته شد.

امیراحمدی و همکاران (۱۳۹۱)، پتانسیل‌های اکوتوریسم کویر ممیزان سبزه‌وار با استفاده از مدل SWOT، مورد مطالعه قرار دادند. طبق نتایج پژوهش، شرایط مناسب برای برگزاری تورهای کویرنوردی و شن‌نوردی با کاروان شتر، ارائه تبلیغات مناسب به‌منظور معرفی پتانسیل‌های اکوتوریستی و ایجاد امنیت و شاخص‌های انتظامی جهت تأمین امنیت منطقه، عوامل تأثیرگذار بر توسعه اکوتوریسم هستند. شاطریان و همکاران (۱۳۹۶)، عوامل مؤثر بر توسعه طبیعت‌گردی روستاهای بخش برزک - کاشان با تلفیق تکنیک‌های DEMATEL و ANP «اولویت‌بندی نمودند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد عامل جلب مشارکت سرمایه‌گذاران محلی - منطقه‌ای و واگذاری مسئولیت اداره و سازمان‌دهی توسعه طبیعت‌گردی منطقه به آنان، عامل برگزاری تورهای بازدید از منطقه به خصوص در فصل گلاب‌گیری و نیز فصل رویش گیاهان دارویی و توسعه تسهیلات واسطه‌ای (سفرگذاری‌ها، گشت‌پردها، دفاتر تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی و ...) و عامل استفاده از مردم محلی و علاقه‌مند برای فعالیت به‌عنوان راهنمای تورهای طبیعت‌گردی، افزایش آگاهی و اطلاعات آنان از مزایای گردشگری و بهبود نحوه برخورد با گردشگران به ترتیب در جایگاه‌های اول تا سوم قرار گرفتند.

سپهوند و همکاران (۱۳۹۷)، به برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم روستایی در روستای ایستگاه بیشه و ارائه راهبردهای توسعه اکوتوریسم در این روستا پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد در میان راهبردهای بازنگری، راهبرد تدوین قوانین و مقررات ویژه استفاده بهینه از جاذبه‌ها و جلوگیری از تخریب، آلودگی و از بین رفتن این منابع در روستا و در میان راهبردهای رقابتی / تهاجمی، راهبرد ایجاد نمایشگاه‌های گردشگری به‌عنوان بهترین راهبرد شناخته شده است.

حجاریان و خضری دانشسکن (۱۳۹۸)، به رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه بازار اکوتوریسم در ایران پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد: کاهش هزینه‌های سفر و اقامت برای گردشگران از بدو ورود تا خروج از مقصد، بااهمیت‌ترین عامل اقتصادی توسعه بازار اکوتوریسم، بهسازی فضای مراکز اقامتی و تجاری و توجه بیش‌تر به متغیرهای نظیر ظواهر فیزیکی چشم‌اندازهای محیطی و رنگ‌ها بااهمیت‌ترین عوامل اجتماعی - فرهنگی توسعه بازار اکوتوریسم و ارائه تسهیلات و اتخاذ سیاست‌های تشویقی دولت در جذب سرمایه‌گذاران و کارآفرینان بااهمیت‌ترین عامل سیاسی قانونی مربوط به توسعه بازار اکوتوریسم در ایران است.

میرزایی و همکاران (۱۳۹۸)، به آسیب‌شناسی اکوتوریسم مناطق نمونه گردشگری روستایی کرمانشاه در ناحیه بیستون و بررسی ضعف‌ها و پیامدهای مطلوب و نامطلوب اکوتوریسم در این ناحیه پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد توسعه فعالیت‌های گردشگری یکی از عوامل مؤثر در بروز تغییرات اقتصادی و اجتماعی در سطح ناحیه بیستون بوده است. از طرفی اثرات مخرب زیست‌محیطی را می‌توان به‌عنوان موانع و

آسیب‌های جدی در تخریب محیط زیست این ناحیه دانست.

قلی‌پور و صیادی (۱۳۹۸)، به برنامه‌ریزی راهبردی اکوتوریسم پایدار در شهرهای کوچک با استفاده از مدل‌های تحلیل عاملی تأییدی، SWOT و QSPM» به تعیین راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان ماسال در غرب استان گیلان پرداختند. یافته‌ها مطالعه آن‌ها نشان داد که استراتژی قابل اجرا برای توسعه اکوتوریسم در این شهرستان، استراتژی محافظه‌کارانه است.

امیری و همکاران (۱۳۹۸)، به شناسایی عوامل مؤثر بر بازاریابی گردشگری و ارائه مدل مناسب اکوتوریسم و گردشگری روستایی استان هرمزگان پرداختند. در این پژوهش رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر بازاریابی گردشگری روستایی و اکوتوریسم انجام و در نهایت عوامل رفتاری، عوامل ساختاری و عوامل زمینه‌ای به ترتیب رتبه اول تا سوم را کسب کردند.

اسدپوریان و همکاران (۱۳۹۸)، به شناسایی معیارها و سنجش سطح توسعه اکوتوریسم پایدار در بین قطب‌های گردشگری استان لرستان براساس معیارهای توسعه اکوتوریسم پایدار با استفاده از روش AHP پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد از بین معیارهای سنجش توسعه اکوتوریسم پایدار به ترتیب معیارهای «امنیت گردشگران»، «وضعیت طبیعی»، «جذابیت تفریحی»، «پذیرش اجتماعی و مشارکت مردم محلی»، «وجود زیرساخت‌های گردشگری»، «حمایت‌های دولتی از منطقه»، «ایجاد فرصت‌های اقتصادی برای منطقه» رتبه اول تا هفتم را کسب کردند.

پارکر و خار^۹ (۲۰۰۸)، طرحی برای ارزیابی موفقیت پروژه‌های اکوتوریسم ارائه دادند. در این پژوهش سه دسته از عوامل اصلی موفقیت پروژه‌های اکوتوریسم شامل (۱) محیط، (۲) جامعه و (۳) اقتصادی ارائه شده است. در ارزیابی پایداری یک پروژه اکوتوریسم، کارآفرین باید عوامل حیاتی موفقیت پروژه را به خوبی درک کند. در این تحقیق سعی شده است، چارچوبی برای درک عوامل موفقیت اکوتوریسم در کشورهای جنوب آفریقا ارائه شود. براساس نتایج این تحقیق درک عوامل حیاتی موفقیت به این معنی است که کارآفرین می‌تواند مطمئن باشد که پروژه انتخابی، از الزامات اساسی برای موفقیت برخوردار است.

لی^{۱۰} و همکارانش (۲۰۱۱)، عوامل کلیدی موفقیت در صنعت اکوتوریسم تایوان را بررسی نمودند. با توجه به نتایج مطالعه آن‌ها زیرساخت و مدیریت، فعالیت‌های بازاریابی، منابع محلی، رشد و توسعه و نوآوری و خدمات مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر توسعه اکوتوریسم در تایوان شناخته شدند.

شمشاد و ملک محمدی^{۱۱} (۲۰۱۲)، عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم، با تأکید بر نقش تعاونی‌های منابع طبیعی پرداختند. براساس نتایج مطالعه آن‌ها عواملی مانند ارتباط بین بخش خصوصی و دولتی، اجاره چشم‌اندازهای طبیعی به بخش گردشگری، استفاده از منابع طبیعی به‌منظور جذب گردشگران اکوتوریست، کسب درآمد از اکوتوریسم و برنامه‌ریزی مناسب در زمینه اکوتوریسم به‌عنوان عوامل مؤثر در توسعه اکوتوریسم شناخته شدند.

فرناندو و شریف^{۱۲} (۲۰۱۵)، به بررسی اثرات گسترش تالاب بر تغییرات کاربری زمین/پوشش زمین در جنوب سریلانکا پس از سال ۱۹۸۰ پرداختند. تغییرات فضایی در منطقه تالاب از سال ۱۹۸۳ تا ۲۰۱۱ با استفاده از GIS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. چهارده مقوله کاربری و پوشش زمین به‌منظور انعکاس اهداف این مطالعه شناسایی و طبقه‌بندی شدند. نتایج حاصل از تفسیر و طبقه‌بندی تصویر نشان می‌دهد که اکثر تغییرات کاربری زمین پس از اجرای طرح کنترل سیل صورت گرفته است. همچنین فرایند توسعه تالاب برای توسعه اکوتوریسم در سریلانکا مفید خواهد بود.

خوشتریا و چاچاوا^{۱۳} (۲۰۱۷)، در تحقیقی به بررسی فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در جنوب گرجستان پرداختند. نتایج نشان داد منطقه جنوب گرجستان به دلیل موقعیت مکانی، شرایط طبیعی، میراث تاریخی و فرهنگی، وجود چشمه‌های معدنی، مکان برجسته‌ای برای توسعه گسترده اکوتوریسم در گرجستان است.

تسنگ^{۱۴} و همکاران (۲۰۱۹)، توسعه اکوتوریسم در تایلند را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که جذابیت، مدیریت تسهیلات، نگرانی‌های محیطی، فعالیت‌های اکوتوریسم و مشارکت جامعه محلی، عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم می‌باشند.

ملیک^{۱۵} و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی به ارائه چند استراتژی برای توسعه اکوتوریسم پایدار در منطقه‌ای در هند پرداختند. نتایج نشان داد

9. Parker & Khare

10. Lee

11. Shemshad & Malekmohammadi

12. Fernando & Shariff

13. Khoshtaria & Chachava

14. Tseng

15. Mallick

که منطقه مورد مطالعه با مشکلات زیادی در رابطه با سطح رضایت بازدید کنندگان مواجه است. براساس نتایج حاصل از روش SWOT اگر دولت محلی می‌خواهد توسعه پایدار اکوتوریسم را از طریق استراتژی‌های درست یا مشخص ترویج کند، باید روی نقاط ضعف و فرصت‌هایی تمرکز کند که اثرات زیست‌محیطی را کاهش دهد و همچنین کیفیت خدمات را بهبود بخشد.

مرور پژوهش‌های قبلی نشان داد که تاکنون مطالعاتی در زمینه شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم (تسنگ و همکاران، ۲۰۱۹، لی و همکاران، ۲۰۱۱، امیری و همکاران، ۱۳۹۸، شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶، اسدپوریان و همکاران، ۱۳۹۸) و یا ارائه راهبردهایی جهت توسعه این نوع گردشگری (ملیک و همکاران، ۲۰۲۰، سپهوند و همکاران، ۱۳۹۷، میرزایی و همکاران، ۱۳۹۸، قلی‌پور و صیادی، ۱۳۹۸) ارائه شده است. با این حال مطالعه جامعی در زمینه بررسی عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم و تعیین روابط علی و معلولی بین آن‌ها انجام نشده است. با بررسی عوامل می‌توان استعدادهای هر منطقه را شناسایی و برای توسعه آن‌ها برنامه‌ریزی و اقدام نمود. در جدول ۱، عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم به‌طور خلاصه آورده شده است:

جدول ۱. عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم بر مبنای پیشینه تحقیق

منبع	عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم
لی و همکاران (۲۰۱۱)	زیرساخت و مدیریت، فعالیت‌های بازاریابی، منابع محلی، رشد و توسعه و نوآوری و خدمات
شمشاد و ملک محمدی (۲۰۱۲)	ارتباط بین بخش خصوصی و دولتی، اجاره چشم‌اندازهای طبیعی به بخش گردشگری، استفاده از منابع طبیعی به‌منظور جذب گردشگران اکوتوریست، کسب درآمد از اکوتوریسم و برنامه‌ریزی مناسب در زمینه اکوتوریسم
پارکر و خاره، (۲۰۰۵)	زیرساخت، اجتماعی، سیستم قانونی مناسب، اقتصادی
فرنادو و شریف (۲۰۱۵)	مدیریت مناسب، مشارکت بخش خصوصی، توانمندسازی جامعه محلی، اقتصادی، آگاهی بخشی به جامعه محلی
خوشتاریا و چاکاوا، (۲۰۱۷)	توسعه جاده، زیرساخت‌ها و امکانات، استفاده از برنامه‌های بازاریابی برای جذب گردشگران، اقتصادی
تسنگ و همکاران (۲۰۱۹)	جذابیت، مدیریت تسهیلات، نگرانی‌های محیطی، فعالیت‌های اکوتوریسم و مشارکت جامعه محلی
جوزی و همکاران (۱۳۹۰)	امکانات زیربنایی جهت توسعه گردشگری طبیعت در منطقه، تسهیلات حمل و نقل و جابجایی در منطقه، تبلیغات مناسب جهت معرفی جاذبه‌های گردشگری طبیعت در داخل و خارج کشور، تربیت راهنمایان متخصص گردشگری طبیعت در منطقه و توسعه مراکز تفریحی و ورزشی متناسب در منطقه
وارثی و همکاران (۱۳۹۰)	تأسیسات زیربنایی، توجه دولت به مناطق، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و وضعیت رفاهی و اقامتی
امیراحمدی و همکاران (۱۳۹۱)	شرایط مناسب برای برگزاری تورهای کویرنوردی و شن‌نوردی با کاروان شتر، ارائه تبلیغات مناسب به‌منظور معرفی پتانسیل‌های اکوتوریستی و ایجاد امنیت و شاخص‌های انتظامی جهت تأمین امنیت منطقه
امیدی نجف‌آبادی و همکاران (۱۳۹۵)	اقتصادی، زیرساختی، سیاست‌گذاری، اجتماعی، فرهنگی، جغرافیایی و طبیعی، آموزشی - ترویجی
شاطریان و همکاران (۱۳۹۶)	بهبود خدمات و امکانات، مشارکت و سرمایه‌گذاری، طراحی پایدار و حفاظت، طراحی پایدار و حفاظت، موقعیت جغرافیایی و جاذبه‌ها
احمدی و همکاران (۱۳۹۶)	زیرساخت، توان محلی، بازاریابی، برنامه‌ریزی، تبلیغات، مدیریت، سیاست‌گذاری، جغرافیایی
اسدپوریان و همکاران (۱۳۹۸)	وضعیت طبیعی، جذابیت تفریحی، وجود زیرساخت‌ها، امنیت گردشگران، پذیرش اجتماعی و مشارکت مردم محلی، ایجاد فرصت‌های اقتصادی، حمایت‌های دولتی
امیری و همکاران (۱۳۹۸)	عوامل ساختاری، عوامل رفتاری، عوامل زمینه‌ای
حجاریان و خضری داشسکن (۱۳۹۸)	کاهش هزینه‌های سفر و اقامت برای گردشگران، همسازی فضای مراکز اقامتی و تجاری و توجه بیشتر به متغیرهای نظیر ظواهر فیزیکی چشم‌اندازهای محیطی و رنگ‌ها، ارائه تسهیلات و اتخاذ سیاست‌های تشویقی دولت در جذب سرمایه‌گذاران و کارآفرینان

روش انجام پژوهش

این پژوهش از نظر هدف توصیفی و از نظر نتایج کاربردی است. جامعه آماری این تحقیق را خبرگان آشنا با صنعت گردشگری و اکوتوریسم در شهر یزد تشکیل دادند. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری هدفمند برای انتخاب نمونه‌های تحقیق استفاده شد. خبرگان این پژوهش دارای مدرک کارشناسی ارشد و دکتری با حداقل ۵ سال سابقه فعالیت در حوزه مرتبط با تحقیق (نیمی از خبرگان از اعضای هیأت علمی و مدرسین دانشگاه و نیمی از آنان از فعالین در صنعت گردشگری) بودند. بدین منظور ابتدا با مرور جامع ادبیات تحقیق و نظرخواهی از خبرگان آشنا به گردشگری و اکوتوریسم در شهر یزد، عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در این شهر استخراج شدند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه است که در اختیار خبرگان قرار گرفت و از آن‌ها خواسته شد نظر خود را درباره میزان تأثیر عوامل بر یکدیگر، بر مبنای طیف

پنج‌تایی از کاملاً بی‌تأثیر تا تأثیر خیلی زیاد مطرح کنند. پرسشنامه مذکور شامل شانزده عامل (جدول ۲) بود و خبرگان به میزان تأثیر هر عامل نسبت به عامل دیگر امتیاز دادند. پرسشنامه در ابتدا از نظر روایی صوری و محتوایی توسط خبرگان بررسی شد و ابهامات احتمالی در آن رفع شد. پایایی ابزار ۰/۷۷ به‌دست آمد.

جدول ۲. عوامل مؤثر در توسعه اکوتوریسم در شهر یزد

عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد
توسعه تأسیسات زیربنایی (۱)
مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب (۲)
تربیت و آموزش نیروی انسانی در زمینه اکوتوریسم (۳)
نظارت مستقیم دولت و نهادهای وابسته بر افراد فعال در حوزه اکوتوریسم (۴)
وجود کارشناسان مسلط به زبان‌های زنده دنیا در کنار جاذبه‌های توریستی (۵)
جلب مشارکت بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری (۶)
جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای توسعه فعالیت‌های گردشگری با عقد قرارداد و تسهیلات ویژه (۷)
بازاریابی و تبلیغات (تئویر افکار عمومی و معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه در ابعاد ملی و بین‌المللی) (۸)
فرهنگ‌سازی توسعه گردشگری و ترویج فرهنگ توریست‌پذیری به شهروندان (جامعه میزبان) (۹)
تلاش در جهت افزایش امنیت در منطقه (۱۰)
توسعه و تجهیز مسیر اکوتوریستی (وجود علائم اطلاع‌رسانی و تدوین دفترچه‌های راهنما برای گردشگران و آموزش آن‌ها) (۱۱)
وضع قوانین زیست‌محیطی به‌منظور تشدید اخذ جرایم و اعمال محدودیت‌های بیش‌تر (۱۲)
اعمال دقیق قوانین محیط زیستی به‌منظور برخورد با مراکز تولید آلودگی (۱۳)
تدارک برنامه‌هایی برای پر کردن اوقات فراغت گردشگران مانند کویرنوردی و شن‌نوردی با کاروان شتر و اجرای موسیقی سنتی (۱۴)
ایجاد تسهیلات امدادی در سطح منطقه (۱۵)
برگزاری دوره‌های آموزشی در خصوص تربیت راهنمایان تور آگاه به توانمندی‌های گردشگری این مناطق (۱۶)

پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها با استفاده از روش DEMATEL فازی روابط علی بین عوامل تعیین گردید. برای این منظور در تحقیق حاضر برای رفع عدم اطمینان، از معیارهای کلامی فازی مطابق جدول ۳ استفاده شد.

جدول ۳. تناظر اعداد کلامی با عبارات کلامی

عبارات کلامی	کاملاً بی‌تأثیر	تأثیر کم	تأثیر متوسط	تأثیر زیاد	تأثیر بسیار زیاد
مقادیر کلامی	(۰، ۰، ۰/۲۵)	(۰، ۰/۲۵، ۰/۵)	(۰/۲۵، ۰/۵، ۰/۷۵)	(۰/۷۵، ۰/۷۵، ۱)	(۰/۷۵، ۱، ۱)

محدوده مورد مطالعه

شهر یزد با وسعت ۲۳۹۷ کیلومتر مربع اولین شهر خشک خام و دومین شهر تاریخی جهان است. یزد یکی از کلان‌شهرهای ایران و مرکز استان و شهرستان یزد می‌باشد که در مجاورت و نزدیک به مرکز ایران است. یزد در بین رشته‌های شیرکوه در دشتی گسترده به نام دشت یزد - اردکان قرار گرفته‌است. شهرستان یزد در دره‌ای خشک و پهناور بین کوه‌های شیرکوه و خرانق، در ۱۵ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۴۰ درجه و ۵۴ دقیقه درازای خاوری و ۴۶ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۱۵ درجه و ۳۲ دقیقه پهناوی شمالی واقع شده‌است. از نظر مختصات جغرافیایی نقطه مرکزی ایران (ساعت مارکار) در این شهر قرار دارد.

این شهرستان از سوی شمال به شهرستان اردکان، از شرق به شهرستان بافق، از غرب به استان اصفهان و از جنوب به شهرستان تفت محدود می‌شود. میانگین بلندی شهرستان یزد از سطح دریا ۱۲۰۰ متر است.

قرار گرفتن در بخش مرکزی فلات ایران دربر گیرنده نامناسب‌ترین عوامل طبیعی چیره بر فلات مرکزی ایران نیز است. بارش اندک همراه با تبخیر شدید، دور بودن از دریا، نزدیکی با کویر خشک و پهناور نمک، رطوبت نسبی کم همراه با گرمای بسیار، از عواملی هستند که یزد را به گونه یکی از خشک‌ترین مناطق ایران در آورده است. گذشته از آن، در این منطقه نوسان شدید درجه حرارت نیز وجود دارد.

برنامه‌ریزی مناسب» و «توسعه تأسیسات زیربنایی» بیش‌ترین اثرگذاری را در زمینه توسعه اکوتوریسم دارد و به عبارتی بیش‌ترین تأثیر را بر سایر عوامل دارند.

جدول ۴. عوامل تأثیرگذار بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد

عوامل تأثیرگذار	۲	۳	۴	۵	۹	۱۰	۱۲
مقدار	۰/۰۵۰۴۶	۰/۰۱۶۱۱	۰/۰۱۰۰۵۷	۰/۰۰۱۱	۰/۰۰۰۱۴	۰/۰۰۵۲۹	۰/۰۰۰۴۵

میزان (شدت) تأثیرگذاری هر یک از عوامل در جدول ۵، نشان داده شده است. جدول ۵، بیانگر مقادیر D+R است که میزان اهمیت هر عامل را نشان می‌دهد، از بین عوامل تأثیرگذار، عامل «مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب» اهمیت بالایی دارد. شدت عوامل تأثیرگذار در جدول ۵ مجموع اثرگذاری و اثرپذیری هر عامل تأثیرگذار را نشان می‌دهد.

جدول ۵. شدت عوامل تأثیرگذار بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد

عوامل تأثیرگذار	۲	۳	۴	۵	۹	۱۰	۱۲
مقدار	۰/۰۵۹	۰/۰۲۹	۰/۰۱۳	۰/۰۰۹	۰/۰۱۶	۰/۰۳۳	۰/۰۰۷

از بین عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد، عوامل توسعه تأسیسات زیربنایی، جلب مشارکت بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری، جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای توسعه فعالیت‌های گردشگری با عقد قرارداد و تسهیلات ویژه، بازاریابی و تبلیغات (تنویر افکار عمومی و معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه در ابعاد ملی و بین‌المللی)، توسعه و تجهیز مسیر اکوتوریستی (وجود علائم اطلاع‌رسانی و تدوین دفترچه‌های راهنما برای گردشگران و آموزش آن‌ها)، اعمال دقیق قوانین زیست‌محیطی به‌منظور برخورد با مراکز تولید آلودگی، تدارک برنامه‌هایی برای پر کردن اوقات فراغت گردشگران مانند اسکی روی شن، کویرنوردی و شن‌نوردی با کاروان شتر و استفاده از نوازندگان برای اجرای موسیقی سنتی و بومی، ایجاد تسهیلات امدادی در سطح منطقه، برگزاری دوره‌های آموزشی در خصوص تربیت راهنمایان تور آگاه به توانمندی‌های گردشگری این مناطق مطابق جدول ۶ عوامل تأثیرپذیر در توسعه اکوتوریسم در شهر یزد می‌باشند.

جدول ۶ بیانگر مقادیر D-R است که منفی بودن مقادیر بیانگر این است که عوامل مطرح شده از نوع عوامل تأثیرپذیر هستند. عوامل تأثیرپذیر به این معنی است که این عوامل تأثیر مستقیم بر سایر عوامل توسعه اکوتوریسم در شهر یزد نداشته و از عوامل دیگر تأثیر می‌پذیرد. میزان (شدت) تأثیرپذیری آن‌ها در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶. عوامل تأثیرپذیر بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد

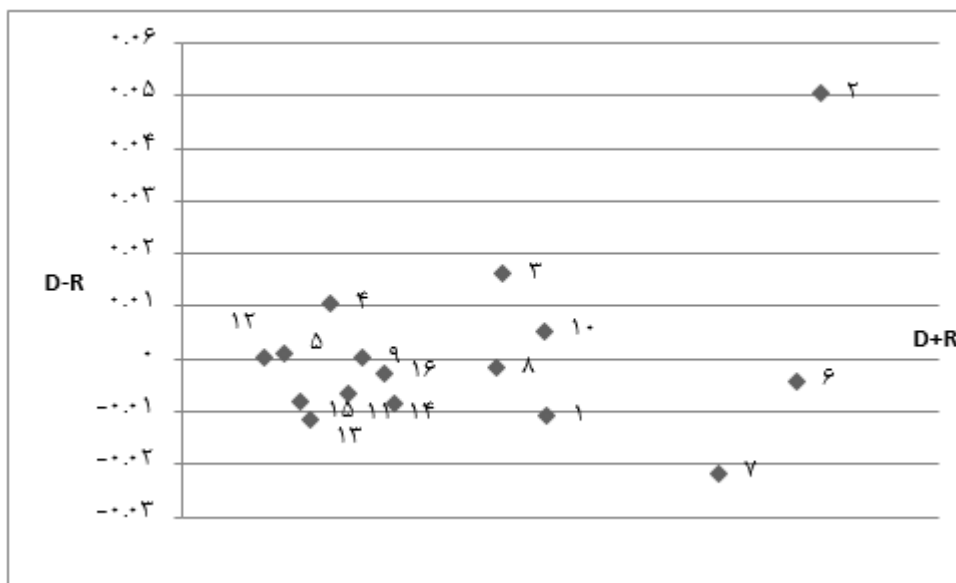
عوامل تأثیرپذیر	۱	۶	۷	۸	۱۱	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
مقدار	-۰/۰۱۰	-۰/۰۰۴	-۰/۰۲۱	-۰/۰۰۱	-۰/۰۰۶	-۰/۰۱۱	-۰/۰۰۸	-۰/۰۰۸	-۰/۰۰۲

جدول ۷ بیانگر مقادیر D+R است که میزان اهمیت هر عامل را نشان می‌دهد، از بین عوامل تأثیرپذیر، عامل «جلب مشارکت بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری» اهمیت بالایی دارد. شدت عوامل تأثیرپذیر در جدول ۷، مجموع اثرگذاری و اثرپذیری هر عامل تأثیرپذیر را نشان می‌دهد.

جدول ۷. شدت عوامل تأثیرپذیر بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد

عوامل تأثیرپذیر	۱	۶	۷	۸	۱۱	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
مقدار	۰/۰۳۳	۰/۰۵۶	۰/۰۴۹	۰/۰۲۹	۰/۰۱۵	۰/۰۱۱	۰/۰۱۹	۰/۰۱۰	۰/۰۱۸

نمودار عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در شهر یزد مطابق شکل ۳ است. شماره‌های نشان داده شده در شکل ۳، متناظر با شماره عوامل موجود در جدول ۲ می‌باشد. در این نمودار محور طولی و عرضی مجموع تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر عامل را نشان می‌دهد.

شکل ۳. شدت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم شهر یزد

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این تحقیق کمک به توسعه اکوتوریسم در یزد می‌باشد. در این پژوهش جهت بررسی ساختار اکوتوریسم از روش DEMATEL در محیط فازی استفاده شده است. استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره ابزاری مؤثر در درک روابط بین عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم است. استفاده از این روش به‌عنوان یک ابزار تصمیم‌گیری، به تصمیم‌گیرندگان و خطمشی‌گذاران دولتی و جوامع محلی کمک قابل توجهی خواهد کرد. از میان فرصت‌های گردشگری موجود در کشور، جاذبه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای بکر زمینه را برای توسعه اکوتوریسم فراهم کرده است. موقعیت جغرافیایی شهر یزد و نیز تنوع جاذبه‌های طبیعی آن موجب شده است که این شهر پتانسیل لازم را برای استفاده از فرصت‌های بالقوه و بالفعل جهت توسعه اکوتوریسم داشته باشد. بنابراین نیاز به ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم، با توجه به اهمیت توجه به جاذبه‌های طبیعی و توسعه اکوتوریسم در شهر یزد، ضروری است.

عوامل مطرح شده در این تحقیق، همسو با عوامل در نظر گرفته شده در تحقیق‌های تسنگ و همکاران (۲۰۱۹)، لی و همکاران (۲۰۱۱)، خوشتاریا و چاکاوا، (۲۰۱۷)، پارکر و خاره، (۲۰۰۵)، امیدو نجف‌آبادی و همکاران (۱۳۹۵)، شاطریان و همکاران، (۱۳۹۶)، احمدی و همکاران (۱۳۹۶)، سپهوند و همکاران (۱۳۹۷)، میرزایی و همکاران (۱۳۹۸) و اسدپوریان و همکاران (۱۳۹۸) است.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد که عامل‌های «مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب» و «جلب مشارکت بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری» به ترتیب از جمله مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیرند. یافته‌های تحقیق با یافته‌های امیدو نجف‌آبادی و همکاران (۱۳۸۳)، احمدی و همکاران (۱۳۹۶)، شمشاد و ملک محمدی (۲۰۱۲) و فرنادو و شریف (۲۰۱۵) همسو می‌باشد.

از نتایج این تحقیق می‌توان برای شناخت بهتر عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم استفاده کرد. از طرفی نتایج بیانگر این است که باید راهبردها و سیاست‌های مناسبی را برای مدیریت عوامل علی‌به‌دست آمده مانند مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب، تربیت و آموزش نیروی انسانی در زمینه اکوتوریسم، نظارت مستقیم دولت و نهادهای وابسته بر افراد فعال در حوزه اکوتوریسم، وجود کارشناسان مسلط به زبان‌های زنده دنیا در کنار جاذبه‌های توریستی، فرهنگ‌سازی توسعه گردشگری و ترویج فرهنگ توریست‌پذیری به شهروندان (جامعه میزبان)، تلاش در جهت افزایش امنیت در منطقه و وضع قوانین زیست‌محیطی به منظور تشدید اخذ جرایم و اعمال محدودیت‌های بیش‌تر به‌عنوان عواملی که اثرگذاری بیش‌تری در توسعه اکوتوریسم شهر یزد دارند، در دستور کار قرار داد.

راهکارها

با توجه به یافته‌های پژوهش راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

- ✓ برنامه‌ریزی در جهت توسعه زیرساخت‌های لازم در مناطق مورد نظر؛
- ✓ تقویت و توسعه برنامه‌های تبلیغاتی؛
- ✓ برگزاری دوره‌های آموزشی موردنیاز نیروی انسانی فعال در این زمینه؛

- ✓ معرفی مناطق مستعد اکوتوریسم به سرمایه‌گذاران علاقه‌مند به‌عنوان فرصت‌های سرمایه‌گذاری در طرح‌های توسعه اکوتوریسم؛
- ✓ ایجاد و راه‌اندازی کمپ‌های کویرنوردی و پارک‌های اکوتوریسم؛
- ✓ تقویت ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری با توجه به پتانسیل‌های بالای منطقه و جلب مشارکت بخش خصوصی؛
- ✓ جلوگیری از تخریب مناطق و جاذبه‌های طبیعی به دلیل ورود بیش از حد گردشگران به منطقه (در نظر گرفتن ظرفیت تحمل)؛
- ✓ تلاش جهت جذب همکاری همه جانبه ادارات و سازمان‌های دولتی و خصوصی مرتبط با اکوتوریسم شهر؛
- ✓ برنامه‌ریزی جهت توسعه و بهبود مسیرهای دسترسی؛
- ✓ مشارکت دادن جوامع محلی در فرآیند برنامه‌ریزی و تعیین اشکال توسعه گردشگری منطقه؛
- ✓ آموزش و فرهنگ‌سازی مناسب برای ساکنان این مناطق و آگاهی این افراد از مزیت‌های توسعه اکوتوریسم در شهر.

سپاسگزاری

از تمام کسانی که در اجرا و تدوین این پژوهش همکاری و همراهی کردند، سپاسگزاریم.

References

- Ahmadi, A., & Alipour, K. (2016). Urban Tourism and Related Theories. *2nd National Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Development*, Babol, 1-10 (In Persian).
- Ahmadi, M., Cheraghi, M., & Soltani, M. (2017). Analysis of Factors Affecting Ecotourism Development in Rural Areas of Zanjan County Case: Dasht-e Sohrin Villages. *Quarterly Journal of Space Economy & Rural Development* (Rural Tourism Special Issue), 6, 231-215. (In Persian)
- Akbari Goochani, H., FattahiMoghadam, M., Aqajani, H., & FattahiMoghadam, M R. (2017). Site Suitability Evaluation for Ecotourism Using GIS Fuzzy multi-criteria decision: A Case Study Of Mashhad County. *Journal of Geographical Space*, 17 (57), 87-104. (In Persian)
- Akbarpour Saraskanrood, M., & Nourbakhsh, F. (2011). The Role of Eco-Tourism in Urban & Rural Sustainable Development (case study: Qeshm Island). *Journal of Housing and Rural Environment*, 29 (132), 61-76. (In Persian)
- Amirahamdi, A., Motamedirad, M., Pourhashemi, S., Qaraei, H., & Abobariki, Z. (2012). Determining the ecotourism potentials of Sabzehvar Desert by Using SWOT Model. *Journal of arid regions geographic studies*, 2(8), 55-75. (In Persian)
- Amiri, F., Mohebi, S., Ranjbar, M., & Bagheri, M. (2019). Identification of effective factors on tourism marketing and providing an appropriate model for ecotourism and rural tourism (Case study: Hormozgan province). *Regional Planning*, 9(35), 95-104. (In Persian).
- Asadpourian, Z., Rahimian, M., Gholamrezai, S. (2019). Identification of Criteria and Assessment of The Level of Sustainable Ecotourism Development in Tourism Poles of Lorestan Province. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 50(3), 483-499. (In Persian)
- Badri, S., Rahmani, K., Sojasi Geydari, M., & Hasanpoor, O. (2011). Strategies of Ecotourism Development in Marivan Township. *Journal of Rural Research*, 2(6), 31-54. (In Persian)
- Bahramian, M., & Shamsoddini, A. (2018). A Quantitative Analysis on the Role of Urban Management in Promoting Sustainable Tourism (Case Study: Marvdasht City). *Journal of Urban Research and Planning*, 9(32), 131-140. (In Persian)
- Fernando, S. L. J., & Shariff, N. M. (2015). The relationship between land use/land cover change and factors for ecotourism development in the partial nature based wetland using remote sensing and GIS techniques. *International Journal Scientific Research and Innovative Technology*, 2(1), 82-92.
- Gholami Bimorgh, Y., Mossavi, S., & Varesi, H. (2011). An Analysis of Tourism conditions of Noor-Abad-e Mamassani Township. *Geographical Research*, 26(101), 49-78. (In Persian)
- Gholipour, Y., & Sayyadi, M. (2019). Strategic Planning of sustainable Ecotourism in Small Cities Using Confirmatory Factor Analysis, SWOT and QSPM Models (Case Study: Masal, Guilan). *Urban Management Studies*, 11(37), 1-16. (In Persian)
- Ghorbannia Kheybari, V., Mirsanjari, M., & Liaghati, H. (2018). Evaluating ecotourism potential development in Dena county using multi-criteria evaluation of specific hybrid indices. *Rangeland Journal*, 12(3), 316-329. (In Persian)

- Hajjarian, M., Khezri Dashskan, S S. (2019). Factors Affecting the Development of Ecotourism Market in Iran. *Fourth International Congress on Agricultural Development, Natural Resources, Environment and Tourism of Iran*, Tabriz (In Persian).
- Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development, Who Owns Paradise?* (Seconded). Washington Dc., Island Press.
- Jahani, A., Shirani Sarmazeh, N., Goshtasb Meigouni, H., & Etemad, V. (2018). Environmental Impact Assessment of Ecotourism in Protected Areas. *Environmental Researches*, 9(17), 25-36. (In Persian)
- Jahanian, M., & Zandi, E. (2011). *Exploring the Ecotourism Potentials of Deserts of Yazd Province, A SWOT Analysis. Human Geography Research*, 42(74), 61-74. (In Persian)
- Jozi, S., Rezayan, S., & Irankhahi, M. (2011). Economical Valuation of Karoon 3 Dam Lake Limits for Presentation Ecotourism Development Strategic Planning via A'WOT Method. *Journal of Natural Environment*, 64(2), 125-136. (In Persian)
- Kasehgar Mohammadi, S., Hashemi, Y., & Mohamadi, A. (2016). Management strategies for sustainable development of ecotourism in the Tonekabon. *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 3(2), 11-22. (In Persian)
- Khoshtaria, T., & Chachava, N. (2017). Prospects of ecotourism development in recreation areas of South Georgia. *Annals of Agrarian Science*, 15(3), 312-317.
- Lee, M., Shiunn., S. H., & Hsu, Y. R. (2011). A study of the key success factors of the ecotourism industry in Taiwan. *African Journal of Business Management*, 5(2), 627-640.
- Maghsoudi, M., Shamsipour, A. A., Nourbakhsh, F., & Yazdanpanah Asrami, M. (2012). Analysis and evaluation of potential and strategies for ecotourism development in Marnjab region. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 2(7), 25-41. (In Persian)
- Mallick, S. K., Rudra, S., & Samanta, R. (2020). Sustainable ecotourism development using SWOT and QSPM approach: A study on Rameswaram, Tamil Nadu. *International Journal of Geoheritage and Parks*, 8(3), 185-193.
- Mehraban, R., Mohammadizadeh, M., & Arjmandi, R. (2012). Development of Dodangeh Sari Wildlife Ecotourism Management Strategy Using SWOT Method. *Journal of Natural Resources Science and Technology*, 7(2), 103-116. (In Persian)
- Mirzaei, A., Falahatbar, N., & Estelaji, A. (2020). Ecotourism Pathology of Kermanshah Rural Tourism Sample Areas (Case Study: Biston District). *New Attitudes in Human Geography*, 11(4), 388-375. (In Persian)
- Mohammadi, N., & Jafarzadeh Goghari, A. (2016). Strengthening Ecotourism: According to the Theory of Ecological Modernization. *National Conference on Tourism Culture and Urban Identity*, Mehrandishan Arfa Scientific Research Institute in collaboration with Shahid Bahonar University of Kerman, 1-30. (In Persian)
- Naji Domirani, S., Fakhrabadipoor, F., & Sasanpour, F. (2018). An Analysis of Suitable Areas for the Development of Ecotourism using the Integrated Model of FUZZY-AHP: A Case Study of Mahan Rural District. *Geographical Planning of Space*, 8(29), 91-106. (In Persian)
- Omidi Najafabadi, M., Haghbin, A., Farajollah Hosseini, S. (2017). Factors Affecting Ecotourism Development: a Case Study of Lavasan-e Kuchak Rural District. *Agricultural Extension and Education Research*, 9(3), 11-22. (In Persian)
- Omidvar, K. (2004). Natural Tourist Attractions in Yazd Province. *Culture of Yazd*, 6(21), 18-28. (In Persian)
- Palmer, N. J., & Chuamuangphan, N. (2018). Governance and local participation in ecotourism: community-level ecotourism stakeholders in Chiang Rai province, Thailand. *Journal of Ecotourism*, 17(3), 320-337.
- Parker, S., & Khare, A. (2005). Understanding success factors for ensuring sustainability in ecotourism development in southern Africa. *Journal of Ecotourism*, 4(1), 32-46.
- Rezai, F., Khaledi, S., & Khaledi, S. (2020). Urban tourism and its functional link with mountain ecotourism Case study: the mountainous areas of Tehran Province. *Journal of Planning and Development*, 1(3), 137-151. (In Persian)
- Riahi, V., & Ghasemi, A. (2015). The Role of Ecotourism in Sustainable Tourism Development of County Behshahr. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 10(31), 29-44. (In Persian)

- Sajjadian, N., & Sajjadian, M. (2011). Rural Ecotourism Capabilities in Mazandaran (Zoning, Conservation and Development Management). *Journal of Urban Management*, 27, 59-78. (In Persian)
- Seif, M., Rastegar, A., Talebi, S., Karimifard, T., & Tajvaran, M. (2019). The Causal Model of Factors Affecting of the Environmentalist Behaviors (The Studied Sample: Domestic Tourists in Fars). *Environmental Researches*, 9(18), 239-250. (In Persian)
- Sepahvand, R., Jafari, M., Sepahvand, L., & Ahmadi, A. (2018). Strategic Planning for Development of Rural Ecotourism (Case Study: Bisheh Station Village). *Human Geography Research*, 50(2), 263-276. (In Persian)
- Shaterian, M., Kiani, S., Gholami, Y., & Montaseri, Z. (2017). Prioritize the factors affecting on development of ecotourism villages of Barzok district- kashan by Combining DEMATEL and ANP Methods. *Journal of Applied researches in Geographical Sciences*, 17 (44), 131-154. (In Persian)
- Shemshad, M., & Malek Mohammadi, I. (2012). Analysis of factor affecting the ecotourism development (In pasture and forest cooperatives in Golestan province, Iran. *International Journal of Architecture abd Urban Development*, 2(4), 19-24.
- Tai, Y. N. (2017). A study on the ecotourism cognition and its factors. *Applied Ecology and Environmental Research*, 15(2), 123-132.
- Tseng, M-L., Lin, C., Lin, C-W. R., Wu, K-J., & Sriphon, T. (2019). Ecotourism development in Thailand: Community participation leads to the value of attractions using linguistic preferences. *Journal of cleaner production*, 231, 1319-1329.
- Yekani Motlagh, E., Hajjarian, M., Hosseinzadeh, O., & Alijanpour, A. (2020). The difference of expert opinion on the forest-based ecotourism development in developed countries and Iran. *Land Use Policy*, 94(C), 104549.
- Zahedi, Sh. (2003). Challenges of Sustainable Development from the Perspective of Ecotourism. *Modares Magazine*, 7(3), 1-15. (In Persian)
- Zahedi, Sh. (2011). *Principles of Tourism and Sustainable Ecotourism (Relying on the Environment)*. Tehran, Allameh Tabataba'i University, Second Edition (In Persian).

احمدی، امان‌الله و علی‌پور، کیوان (۱۳۹۵). گردشگری شهری و نظریه‌های مرتبط. دومین کنفرانس ملی مهندسی عمران، معماری و توسعه شهری، مؤسسه برگزارکننده: موسسه علمی تحقیقاتی کومه علم‌آوران دانش شهر بابل.

احمدی، منیژه؛ چراغی، مهدی و سلطانی، مینا (۱۳۹۶). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم در نواحی روستایی شهرستان زنجان مورد: روستاهای دشت سهرین. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی (ویژه‌نامه گردشگری روستایی)*، ۶، ۲۳۱-۲۱۵.

اسدپوریان، زینب؛ رحیمیان، مهدی و غلامرضایی، سعید (۱۳۹۸). شناسایی معیارها و سنجش سطح توسعه اکوتوریسم پایدار در بین قطب‌های گردشگری استان لرستان. *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۳(۵۰)، ۴۹۹-۴۸۳.

اکبرپور سراسکانرود، محمد و نوربخش، فاطمه (۱۳۸۹). نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار شهری و روستایی نمونه موردی (جزیره قشم). *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، ۱۳۲، ۷۶-۶۱.

اکبری قوچانی، هدی؛ فتاحی مقدم، مهدی؛ آقاجانی، حسین و فتاحی مقدم، محمدرضا (۱۳۹۶). ارزیابی مکان‌های مناسب برای اکوتوریسم با استفاده از تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی در محیط GIS (مطالعه موردی: شهرستان مشهد). *نشریه فضای جغرافیایی*، ۱۷(۵۷)، ۱۰۴-۸۷.

امیدوار، کمال (۱۳۸۳). جاذبه‌های طبیعی گردشگری در استان یزد. *فصلنامه فرهنگ یزد*، ۶(۲۱)، ۱۸-۲۸.

امیدی نجف‌آبادی، مریم؛ حق‌بین، آیتا و فرج‌الله حسینی. سیدجمال (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه اکوتوریسم؛ مطالعه موردی: لواسان کوچک. *فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۹(۳۵)، ۲۲-۱۱.

امیراحمدی، ابوالقاسم؛ معتمدی‌راد، محمد؛ پورهاشمی، سیما؛ قرائی، هادی و آب‌باریکی، زکیه (۱۳۹۱). تعیین پتانسیل‌های اکوتوریسم کویر ممیزان سبزه‌وار با استفاده از مدل SWOT. *فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۲(۸)، ۷۵-۵۵.

امیری، فوژان؛ محبی، سراج‌الدین؛ رنجبر، محمدحسین و باقری، مهدی (۱۳۹۸). شناسایی عوامل مؤثر بر بازاریابی گردشگری و ارائه مدل مناسب اکوتوریسم و گردشگری روستایی (مورد مطالعه: استان هرمزگان). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۹(۳۵)، ۱۰۴-۹۵.

بدری، سیدعلی؛ رحمانی، خلیل؛ سجاسی قیداری، مجید و حسن‌پور، امید (۱۳۹۰). راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان.

پژوهش‌های روستایی، ۲(۶)، ۳۱-۵۴.

- بهرامیان، محسن و شمس‌الدینی، علی (۱۳۹۷). تحلیل کمی بر نقش مدیریت شهری در ارتقای صنعت گردشگری در شهرها (موردپژوهی: شهر مرودشت). نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳۲)، ۱۴۰-۱۳۱.
- جهانی، علی؛ شیرانی سرمازه، نازنین؛ گشتاسب میگوئی، حمید و اعتماد، وحید (۱۳۹۷). ارزیابی اثرات محیط زیستی اکوتوریسم در مناطق حفاظت‌شده. فصلنامه پژوهش‌های محیط زیست، ۹(۱۷)، ۳۶-۲۵.
- جهانیان، منوچهر و زندی، ابتهال (۱۳۸۹). بررسی پتانسیل‌های اکوتوریسم مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد با استفاده از الگوی تحلیل SWOT. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۲، ۶۱-۷۴.
- جوزی، سیدعلی؛ رضایان، سحر و ایرانخواهی، مهدی (۱۳۹۰). ارزش‌گذاری اقتصادی محدوده دریاچه سد کارون ۳ به منظور ارائه راهبردهای توسعه اکوتوریسم به روش WOT و A. مجله محیط زیست، ۲(۶۴)، ۱۳۶-۱۲۵.
- حجاریان، مرضیه و خضری داشسکن، سیدسجاد (۱۳۹۸). عوامل موثر بر توسعه بازار اکوتوریسم در ایران. چهارمین کنگره بین‌المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری ایران، تبریز.
- ریاحی، وحید و قاسمی، علی (۱۳۹۴). نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار گردشگری شهرستان بهشهر. نشریه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۰(۳۱)، ۲۹-۴۴.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۲). چالش‌های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم. مجله مدرس، ۷(۳)، ۱۵-۱.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۹۰). مانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تکیه بر محیط زیست). تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- سپهوند، رضا؛ جعفری، محمد؛ سپهوند، لیلا و احمدی، امین (۱۳۹۷). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم روستایی (مطالعه موردی: روستای ایستگاه بیشه). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۰(۲)، ۲۶۳-۲۷۶.
- سجادیان، ناهید و سجادیان، مهیار (۱۳۹۰). قابلیت‌های اکوتوریسم روستایی در مازندران (پهنه‌بندی، مدیریت حفظ و توسعه). دو فصلنامه مدیریت شهری، ۲۷، ۷۸-۵۹.
- شاطریان، محسن؛ کیانی سلمی، صدیقه؛ غلامی، یونس و منتصری، زهرا (۱۳۹۶). اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه طبیعت‌گردی روستاهای بخش برزک- کاشان با تلفیق تکنیک‌های DEMATEL و ANP. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۷(۴۴)، ۱۳۱-۱۵۴.
- صیف، محمدحسن؛ رستگار، احمد؛ طالبی، سعید؛ کریمی‌فرد، طاهره و تاجوران، مرضیه (۱۳۹۷). مدل علی عوامل مؤثر در رفتارهای حفاظت از محیط زیست (مورد مطالعه: گردشگران داخلی استان فارس). دو فصلنامه پژوهش‌های محیط زیست، ۹(۱۸)، ۲۵۰-۲۳۹.
- قربان‌نیا خیبری، وجیهه؛ میرسنجری، میرمهرداد و لیاقتی، هومان (۱۳۹۷). شناسایی مناطق بالقوه توسعه اکوتوریسم در شهرستان دنا با استفاده از ارزیابی چندمعیاره شاخص‌های ترکیبی ویژه. نشریه مرتع، ۱۲(۳)، ۳۱۶-۳۲۹.
- قلی‌پور، یاسر و صیادی، محمدعلی (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی راهبردی اکوتوریسم پایدار در شهرهای کوچک با استفاده از مدل‌های تحلیل عاملی تأییدی، SWOT و QSPM. فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، ۱۱(۳۷)، ۱۶-۱.
- کاسه‌گر محمدی، شعیب و هاشمی، سید یوسف (۱۳۹۴). بررسی استراتژی مدیریتی توسعه پایدار اکوتوریسم در شهر تنکابن. نشریه معماری و شهرسازی پایدار، ۳(۲)، ۱۱-۲۲.
- محمدی، نعیمه و جعفرزاده گوغری، امیر (۱۳۹۵). تقویت اکوتوریسم: با توجه به نظریه نوسازی بوم‌شناختی. همایش ملی فرهنگ گردشگری و هویت شهری، کرمان: موسسه علمی پژوهشی مهراندیشان ارفع با همکاری دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۳۰-۱.
- مقصودی، مهران؛ شمسی‌پور، علی‌اکبر؛ نوربخش، سیده فاطمه و یزدان‌پناه اسرمی، مهدی (۱۳۹۱). تحلیل و ارزیابی پتانسیل و راهبردهای توسعه اکوتوریسم منطقه مرنجاب. فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۲(۷)، ۴۱-۲۵.
- مهربان، رامونا؛ محمدی‌زاده، ماریا و ارجمندی، رضا (۱۳۹۱). تدوین استراتژی مدیریت اکوتوریسم حیات وحش دودانگه ساری با استفاده از روش SWOT. فصلنامه علوم و فنون منابع طبیعی، ۷(۲)، ۱۰۳-۱۱۶.
- میرزایی، آتنا؛ فلاح‌تبار، نصرالله و استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی اکوتوریسم مناطق نمونه گردشگری روستایی کرمانشاه (مطالعه موردی: ناحیه بیستون). نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱(۴۴)، ۳۷۵-۳۸۸.
- ناجی دومیرانی، صادق؛ فخرآبادی‌پور، فرزانه و ساسان‌پور، فرزانه (۱۳۹۷). تحلیل پهنه‌های مناسب توسعه اکوتوریسم با استفاده از تلفیق مدل FUZZY-AHP. مطالعه موردی: بخش ماهان. مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۸(۲۹)، ۹۱-۱۰۷.
- نوری کرمانی، علی؛ ذوقی، ایوب؛ یاری حصار، ارسطو و علایی، مسعود (۱۳۸۸). گردشگری شهری و پیوند عملکردی آن با اکوتوریسم

مطالعه موردی: استان کردستان. فصلنامه فضای جغرافیایی، ۹(۲۶)، ۱۵۶-۱۳۷.
وارثی، حمیدرضا؛ موسوی، سیدعلی و غلامی بیمرغ، یونس (۱۳۹۰). تحلیل بر وضعیت گردشگری شهرستان نورآباد ممسنی. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۲۶(۱۰۱)، ۱۷۰۴۰-۱۷۰۷۰.

Copyrights

© 2022 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

